מה הוא אמר בדיוק — מסע־השלום של בורגיבה והתגובות עליו בישראל

האתגר - והמענה

פצצת־השלום התפוצצה, למעשה, עוד לפני שנשא אל־חביב בורגיבה את הצהרתו הראשונה בעיר העתיקה בירושלים. היא התפוצצה בגליון „ז'אן אפריק" של ה־27 בדצמבר האחרון, בצורת הצעה מפורטת של העורך בשיר בן־יחמד לפתרון הסיכסוך הישראלי־ערבי על־ידי הקמת פדרציה מרחבית, בה תהיה ישראל חברה. העובדה שבן־יחמד היה שר־ההסברה התוניסי, וששבועונו הינו בעל מעמד פוליטי חשוב, נתנה להצעתו מישקל רב. בן־יחמד הוזמן פעמיים אל בורגיבה בתוניס, סמוך להופעת המאמר, על כן יש לזכור את הצעת הפדרציה כאשר קוראים את הצעותיו של בורגיבה. אין ספק, כי מאחורי ההצעות הראשונות מסתמן היעד הסופי כפי שהוגדר על־ידי בן־יחמד. מה עוד, שבן־יחמד ליווה את בורגיבה במסעו האחרון כמרחב, ניצל את הסיור כדי לברר את תגובתם של מנהיגים ערביים להצעת הפדרציה המרחבית. הוא אף קיים מגעים כאלה בארצות לא־ערביות, הנוגעות לעניין. הקטעים המובאים להלן מאפשרים לעקוב אחר התפתחות ההצעות של אל־חביב בורגיבה, והתגובות שהן עוררו במדינת ישראל ומחוצה לה. הפרק הראשון, המתפרסם השבוע, מתייחס לשתי הצהרותיו הראשונות של בורגיבה, ולהצהרתו של פייר ג'מאייל, שבאה בהשפעתן. ממול — התגובות הישראליות. ההמשך בגליון הבא.

דברי

אל־חביב בורגיבה

● 7.3.65 — אל־חביב בורגיבה, ב־מסיבת־עתונאים בעיר העתיקה בירו־שלים:

רציתי לראות בעצמי את המצב בירדן, אשר לה קשרים רבים ואמיצים איתנו. ולכן נעניתי להזמנתו של המלך חוסיין לערוך ביקור. במשך הזמן הקצר בו שהיתי בירדן, ניתנה לי ההזדמנות להר־וכח בעצמי בתוצאותיה של הטרגדיה הגדולה ביותר שאירעה במאה זו של טרגדיות, מלחמות, דם והרס.

ישנם כאלה המאמינים כי מלחמה ו־שפיכות־דמים פותרות בעיות, אך מלח־מה ושפיכות־דמים לא פתרו מעולם בעיה אחת. על כן, בהתקרבנו לסוף ה־מאה העשרים, רואים אנו עולם מקועקע על־ידי חוסר־יציבות ומרגישים שהוא עומד על סף מלחמה, העלולה לפרוץ בכל רגע. אנו מצפים שמלחמה זו תפ־רוץ במזרח התיכון, המזרח הרחוק או אפריקה...

אנו רוצים בשלום־אמת, המבוסס על אהבה ואחווה. הייתי מייחל רק שנלמד לקח מן הטרגדיות של העבר ונשוב ל־הגיון הבריא. וכאן אני מתכוון במיוחד למנהיגים, כי הם הנושאים במירב ה־אחריות.

דברי

התשובה הישראלית

● 7.3.65 — סופר מעריב לענייני ערביים:

... הושם לב כי בורגיבה לא קרא ל־הכרה במדינת ישראל כיחידה מדינית עצמאית, ובמידה שקרא לשיתוף פעולה יהודי—ערבי, הרי שיתוף פעולה זה מוגבל לתחום האנושי והדתי, ללא הב־הרה מה דעותיו ביחס לקיומה העצמאי של ישראל.

● 7.3.65 — ידיעות אחרונות:

נאומו של בורגיבה הוגדר על־ידי חו־גים מדיניים בירושלים כצעד נועז, ללא תקדים מצד מנהיג ערבי. חוגים אלה מציינים, כי בורגיבה הוא המנהיג ה־מוסלמי־ערבי הראשון, אשר העז לצאת נגד היסטריית המלחמה של המנהיגים הערביים. הם מציינים, כי הנאום משקף מידה של התפכחות, לא רק מצד הנשיא הטוניסי בלבד, אלא גם מצד מנהיגים ערביים אחרים, וביניהם המלך הירדני חוסיין.

... עם זאת מזהירים אותם חוגים מפני היתפסות לאשליות, ביחס למידת נכונותו של בורגיבה לפעול בהתאם ל־דברים שהשמיע.

„מלחמות לא פתרו בעיות..."

בתוניסיה נלחמנו באימפריאליזם — בלי שינאה, אך גם בלי פשרות. לבסוף נוצרו התנאים לשיתוף הוגן עם המדינה שקודם לכן שלטה בנו. לחמנו באימ־פריאליזם, כי אינו עולה בקנה אחד עם אחוות האדם. לחמנו באימפריאליזם, אך ברגע שהוא נסוג, הושטנו לעם אשר שלט בנו יד לשיתוף, ידידות ואחווה. מה שעשינו בתוניסיה חייב לשמש דוג־מה ליתר העמים. אני מוכן לתת הבהרות נוספות על כך.

שאלה: מה הרושם שלך על מצבה הבטחוני של ירדן, לאור העובדה שגבולה עם ישראל מש־תרע לאורך 360 קילומטרים, ו־מה דעתך על התחייבות המדי־נות הערביות להגיש עזרה ל־ירדן ולעזור לפליטים לשוב ל־בתיהם?

כדי להשיב לשאלה זו, יש לגעת ב־שאלה הפלסטינית בכללותה. כולכם יוד־עים את עמדתי בעניין זה. סיורי לאורך קו שביתת־הנשק היה חוויה עצובה ו־איפשר לי להבין את הטרגדיה של עם פלסטין הנאמן — אותו עם שבמשך כל קיומו שלטו בו אחרים. מצבים פנימיים, מלחמות עולמיות, מאמצי היהודים וס־עויות הערבים במשך 23 השנים האח־רונות, יחד עם הטרגדיה שלהם בקר־בות — אלה היו הגורמים ליצירת ה־מחזה העצוב שניגלה לי.

עלינו עתה לפעול למציאת פתרון ל־טרגדיה זו... תפקידו של המנהיג לפתח את הכרתו של העם כדי שיבין את כל התנאים של מאבקו ומלחמתו — ולא להיות פאנאטי כדי למצוא חן בעיני ה־המונים. מעולם לא עודדתי את העם ה־תוניסי לשפוך דם...

אפשרי לשתף פעולה עם היהודים על בסיס של כבוד הדדי. ידינו קשורות לידיהם, מכיוון שגם הם עם הספר. ה־דתות קשורות אחת לשניה, ויוצרות שטח רחב לשיתוף־פעולה, על בסיס כי־בוד החופש והכבוד שלנו. דבר כזה ייתכן. אנו מכירים את הארץ הזאת, ש־בה זרם בעבר הדם. ואשר בה לחמו הצלבנים. הפראנקים כבשו את ירושלים ודם זרם כמו נחלים. כיום חיים בה מוסלמים ונוצרים כמו אחים, ואילו יכלו להיות כך בעבר לא היו נערכים מסעות הצלבנים. עוד יבוא יום, ויהיה ברור לכל כי טרגדיות אלה חסרות־טעם. בארץ הזאת יש שטח נרחב לקהילות אתניות ולדתות שונות לחיות יחדיו בכבוד הדדי ותוך שיתוף־פעולה.

„הזלזלוקה היא הרע במיעוטו."

שאלה: **האם הבאת תוכנית ל־פתרון בעיית פלסטין, אותה ת־ציע לראשי המדינות שעמם תי־פגש בסיור הנוכחי? מה דעתך על תוכנית החלוקה?**

אילו אמרתי שיש לי תוכנית לפתרון בעיית פלסטין, הייתי מרמה אתכם. אינני במצב לגבש תוכנית, אך הייתי יכול — על אף המרחק בין תוניס לבין האזור הזה — לפגוש את המנהיגים הערביים באזור ולדון בתוכנית כזאת. האחריות העיקרית מוטלת על העם הפלסטיני ועל האזור הזה — אבל אנו, מצידנו, מוכ־נים לעזור.

הגיע הזמן שהאויר ינוקה בקשר ל־שאלת פלסטין, ושיושם קץ לסיצול, ל־כפיית מנהיגות ולאחדות־דרך־טרור. לכך דרוש זמן, ויש להכין תוכנית הגיונית. ויחד עם זאת להעלות בשיטתיות את רמת־המחייה של העם. אל לנו לחזור לעבר...

הסכנה היא שכל מדינה ערבית הגו־בלת עם ישראל מרגישה כי במיקרה של מלחמה תישאר לעמוד לבדה מול ישראל. על כן מרגישה כל מדינה שהיא חייבת להקדיש 70% מתקציבה למטרות צבאיות ומלחמתיות. זוהי סכנה, מאחר שהכוח אינו מונח בחימוש. יש להק־דיש רק חלק מתקציב זה לחימוש. להת־רכז על חימוש בלבד, פירושו חתירה תחת כוחם של הערבים, וזה עלול לג־רום שואה.

אני מכיר את בעיותיהן של תוניסיה ופלסטין. האחרונה היא בעייה של אימ־פריאליזם בריטי—ציוני, והוא דומה ל־קולוניאליזם הצרפתי בתוניסיה, כמובן שהוא מבקש להשתלט על משאביה של מדינה ולשקם עם אחר באותה ארץ... אך החלוקה היא הרע במיעוטו.

זוהי דעתי, אינני פוחד אם דעה זו מעמידה אותי בסכנת רצח, כי התנאים הקיימים פותחים גם פתח לאלטרנטיבה.

● 8.3.65 — סופרו הצבאי של **הארץ:**

בהביעם קורת־רוח על הכרזתו חמפ־תיעה של חביב בורגיבה, ציינו אתמול חוגים שונים, כי יחד עם ההערכה ל־קריאה יוצאת־דופן זו מפי מנהיג ערבי, יש לבחון מיהם העומדים מאחורי בור־גיבה בעניין זה ואם הדברים לא ישמשו את אלה המסרבים לחזק את ישראל נוכח ההתעצמות הערבית.

חוגים אלה מציינים גם את העיתוי המיוחד של ההכרזה — ימים ספורים אחרי אזהרתו החוזרת של ראש ממשלת ישראל מר לוי אשכול, כי ישראל תגיב ביד חזקה אם תימשכנה ההסתננויות של אנשי פתח לישראל במגמה לחבל בה. לאחרונה התפרסמו גם ידיעות רבות על דאגתה של ישראל לגבי התוכניות הערביות להכפיל את צבאו של חוסיין בסיוע מערבי. בקשר לכך ציין הרמט־כ"ל, כי אם תצא התעצמות זו לפועל, לא תהיה לישראל ברירה אלא לבדוק מחדש כמה מושגי־יסוד בקשר לירדן. לא מן הנמנע כי אזהרות אלה של ישר־אל, ודאגתה למה שמתרחש בירדן, הניעו את חוסיין לקבל את הכרזתו של בור־גיבה ואף לדרבנו לכך.

... צויין כי אל לה לישראל להיות מופתעת אם ארצות־הברית, שנתבקשה לאחרונה לחזק את ישראל נוכח ההת־עצמות הערבית, תנצל עתה הכרזה זו כדי להוכיח שאין לישראל לדאוג וכי הערבים הם למעשה רודפי־שלום ולכן מוטב לצמצם את הדרישות לנשק חדיש.

● 8.3.65 — הודעת מזכירת הממ־שלה:

בתשובה לשאלה בעניין נאומו של נשיא טוניסיה מר בורגיבה אמרה הגב' מאיר, כי היא עדיין לא קיבלה הנוסח המדוייק של הנאום ולכן אין היא יכולה להגיב.

● 11.3.65 — ידיעה של **עתי"ם:**

הזמנה לנשיא טוניסיה לבקר בישראל הושמעה אתמול על־ידי סגן ראש עיריית עכו, מר מחמוד חובשי, בקבלת־פנים ש־נערכה בעיריית עכו למפקח הכללי של המקום שבהם הושמעה. בורגיבה הוא לא רק המדינאי הערבי הראשון שהעז לומר דברים ברוח זו בגלוי במדינה ערבית; אף מבין מדינאי המערב לא היה מי שיאמרם בפומבי בארץ ערבית בזמן האחרון.

גם בורגיבה עצמו לא דיבר עד כה בצורה זו, ורק לפני זמן לא רב, בעת ועידת ראשי מדינות אפריקה, היה הוא אשר נשא את הנאום הקיצוני האנטי־ישראלי שאותו לא יכול היה נאצר ל־שאת מפאת היותו המארח.

... אחת הסברות שהועלתה בירושלים ביחס לנאומו היא שבורגיבה הגיע ל־ירדן מסעודיה, ושם הראו לו עובדות ומעשים על מלחמת תימן, בה הרגו חייליו של נאצר אלפי ערבים. הוצאו לפניו גם מספרים על כלכלתה של מצ־רים, ועל הסתבכותה הנואשת המונעת ממנה כל התקדמות בפיתוחה. אף כי ב־רגע זה אין בורגיבה מסוכסך במיוחד עם נאצר, הרי קיימים חילוקי־דעות יסו־דיים בין שני המדינאים, והוא ראה ל־נכון להזהיר את תושבי ירדן הידידותית מפני היתפסות ברשתו של נאצר.

„מלזלזלות לא פתרו בעיות..."

● 7.3.65 — עורך ידיעות אחרונות, ד"ר הרצל רוזנבלום:

דברי נשיא טוניסיה, ח. בורגיבה, ש־הושמעו בירושלים העתיקה, היו דברים יוצאי־דופן. כי מנהיג ערבי, מהראשונים במעלה, הקם ותובע מחיקת המושג מל־חמה מעולם המושגים הערביים ביחס לישראל, והמציע פתרון של שלום אתנו תוך ציון ש„החלוקה אינה דבר רע ב־כלל" — הוא מנהיג מחדש.

... דברי בורגיבה לא באו כ„אכס־פרומפט", כ„התפרצות" רגעית, אלא קד־מו להם דיונים באותו נושא על דפי ה־עתונות הסוציסאית, דיונים ששלטה בהם אותה רוח: חיפוש דרכים להתקרבות ערבית—ישראלית.

... כמובן שעדיין נשאר חשש רב שמא אין בהצהרתו של בורגיבה משהו מעין סכסיס: להוכיח ל„סטייט־דיפרט־מנט" כי אכן המדובר ב„שלום" באזורנו וכי אין, איפוא, לאמריקה צורך להיענות לתביעות הזיון הישראליות... ברם, אם אין כאן חתרנות ערבית נוספת, יש לנו בהצהרה ההיא עניין.

אם המדובר הוא בהלך־מחשבה חדש באמת אצל שכנינו, נוכל רק להתברך על כך, שבתוקף עמידתנו רבת הגאון והסבל חינכנו את שכנינו הערבים לדעת שמוטב אולי גם להם לבוא לידי הידב־רות איתנו.

● 8.3.65 — סופרו המדיני של **הארץ:**

הצהרתו של נשיא טוניסיה... נת־קבלה בירושלים תוך הפתעה על המועד